

AZ ÉRTELMISÉG, MINT MŰVELTSÉGTERJESZTŐ KÖZEG

Az értelmiség osztálymeghatározottságáról, társadalmi szerepéről jó könyvtárnyi irodalom született. Ha e társadalmi réteg meghatározását megkísérlő definíciókat gyűjtenénk össze, az is kötetnyi anyag volna. Témánk szempontjából azonban elegendő, ha csak a szocialista értelmiség funkcióit határozzuk meg, mégpedig a műveltség oldaláról közelítve a kérdést. Ezek szerint az értelmiségnek életfeladata és társadalmi célja következtében négyes funkciót kell ellátnia:

1. Minden társadalmi osztály, csoport közül az értelmiségnek kell legintenzívebben elsajátítania a kultúra eddig felhalmozott eredményeit, ez az elsajátítás általában 16-18 esztendőös felkészülési időszakot, s utána is szakadatlan továbbképzést jelent, hogy az értelmiségi szakképzettségét megszerezze, s tudományága fejlődésével együtt haladhasson.
2. Munkája közben leginkább e réteg alkalmazza s használhatja fel másokkal is a tudomány, a technika, általában a szellemi kultúra vívmányait.
3. Az értelmiség fejleszti és gyarapítja, alkotó munkája révén, legnagyobb arányban a tudományt, a művészeteket.

4. Hivatása gyakorlása közben és azon túl is terjeszti más osztályok és rétegek körében a szakmai, ideológiai-politikai és az általános műveltség elemeit.

A negyedik funkció teljesítése folyhat közvetve és közvetlenül. Az orvos például, aki gyógyító munkája közben tanácsot ad, hogy a felírt gyógyszert hogyan használják fel betegei, aki elmondja, hogy az hogyan hat - egészségügyi ismereteket terjeszt, noha előadást sem tart és szakkört sem vezet. A tanár ellenben hivatása gyakorlása közben a műveltség közvetlen terjesztésével foglalkozik.

A műveltségterjesztést lehet azonban szűkített módon is értelmezni, ez esetben a hivatáson - a munkaidőn - kívüli tevékenységről, a népművelésről van szó. A következőkben ezzel, a szűkebben értelmezett műveltségterjesztő funkcióval foglalkozunk, azzal a tevékenységgel, amelyet az értelmiségiek - legalábbis többségükben ők - munkahelyi kötelezettségeiben és munkaidejükön kívül, akár hivatásuk témakörében, akár más tárgykörben a szakmai, az ideológiai és az általános műveltség széleskörű terjesztéséért, akár társadalmi munkában, akár díjazás ellenében folytatnak.

A műveltségterjesztés azonban nem téren és időn kívüli tevékenység, hanem mindig a konkrét hely (település, tájegység) sajátosságaihoz, valamint a művelendők különböző társadalmi, életkori csoportjainak műveltségéhez, érdeklődéséhez idomuló feladat. Amikor tehát a Népművelési Intézet azt vizsgálta, hogy az értelmiség megfelel-e annak a modellnek, amelyet a négyes funkció mara-

déktalan teljesítése jellemez, egy jól körülhatárolt értelmiségi csoportot kellett kiválasztania vizsgálata céljával, s ez a csoport a falusi értelmiség volt. 1970 szeptemberétől 1971 márciusáig 784 értelmiséggel készült kérdőíves interjú, megvizsgálandó, hogy milyen objektív és szubjektív tényezők befolyásolhatják a falusi értelmiségiek részvételét a népművelői munkában. A kérdőív 58 kérdést tartalmazott, melyre mintegy fele-fele részben kötött, illetve szabad válaszokat kértünk. A kérdések és alkérdéseik összesen 129 fele információt szolgáltatott egy-egy személyről. A felmérést Baranya és Hajdu-Bihar megyében végeztük, hogy egy fejlettebb és egy elmaradottabb tájegység településein élő értelmiségiek feltételezhetően különböző körülményeiről, eltérő életmódjáról, igényeiről egyaránt képet kapjunk. A 6-6 község kiválasztásakor arra törekedtünk, hogy a két megyéből azonos típusú településpárokat - például iparosodott és csak mezőgazdasági, a megyeszékhelyhez közeli és attól távol eső, gazdag kulturális hagyományokkal rendelkező és elmaradottabb stb. falvakat - jelöljünk ki.

Felkerestük mindazokat, akik:

1. felsőfoku (főiskolai, felsőfoku technikai, egyetemi) végzettséggel rendelkeznek, tekintet nélkül arra, hogy értelmiségi munkakörben dolgoznak-e,
2. nem diplomások ugyan, de szellemi irányító funkcióban tevékenykednek, tehát a felsőfoku végzettséget munkakörük, beosztásuk megkövetelné.

Téziseink tényanyaga és következtetései tehát a Népművelési Intézet szociológiai vizsgálatára épülnek, mégse csupán e 12 község értelmiségiének műveltségbeli helyzetére és műveltségterjesztő tevékenységére szűkülnek a tanulságok, amelyeket le kell vonnunk belőlük, hiszen más vizsgálatok (Társadalomtudományi Intézet: A vidéki értelmiség helyzete, Kamarás-Polónyi: Értelmiség, olvasás, könyvtár, Ughy Jenő: Ezer falusi lakos és a könyv, stb.) kutatási eredményei nagyon szorosan egybevágnak a mi vizsgálódásunk tapasztalataival.

Mindezek előrebocsátása után már megvizsgálhatjuk, hogy melyek azok az előfeltételek, amelyek az értelmiségiék műveltségterjesztő funkciójának teljesítéséhez elengedhetetlenek.

1. Belső feltételek:

Az előfeltételek első csoportjába azok a követelmények sorolhatók, amelyek magukon az egyes értelmiségiiken mulnak.

a.) A terjesztendő műveltséganyag alapos ismerete

Ez a műveltséganyag - a műveltségterjesztés tárgyától függően - lehet szakmai, ideológiai-politikai, vagy az általános műveltség fejlesztését célzó technikai, tudományos, művészeti stb. ismeret. Az értelmiségiék felkészültsége és felkészülése ennek értelmében mérhető az iskolázottsággal, a szakképzettség szintjével, a szakmai vagy az ideológiai továbbképzésben való részvétellel, illetve az általános műveltség megszerzésére irányuló törekvésekkel (szépirodalom vagy ismeretterjesztő irodalom olvasása, színházbejárás, országjárás, stb.), e törekvések, sűrűségével, gyakoriságával,

változatosságával és nem utolsó sorban minőségével.

Adataink szerint a 12 község értelmiségi és vezető beosztásban dolgozó 784 meginterjuvoltja közül egyetemet végzett 26,2, egyéb felsőfoku végzettséget szerzett 39,4, középfoku végzettségű 28,7, maximum nyolc általánost járt 5,7 százalék. Iskolai végzettségét tekintve tehát minden harmadik értelmiségi felkészületlen a negyedik, a műveltségterjesztő funkcióra.

A szakmai továbbképzés arányai sem vigasztalóbbak: iskolaszerű képzésben 17 százalék vesz részt, hogy a hiányzó kvalifikációt megszerezze, illetve, hogy a meglévőt fejlessze, szakirodalmi művet a kikérdezést megelőző hónapokban 13,4 százalék, inkább népszerűsítő, mint tudományos szakfolyóiratot 52,9 százalék olvasott. Eltekintve tehát az iskolázottság hézagától, meg kell állapítanunk, hogy a rohamosan fejlődő, halmozódó ismeretekkel alig minden harmadik meginterjuvultunk tart lépést.

Magasabb szintű ideológiai képzésben - marxista-leninista egyetem, pártiskola - felvételünk idején 5,6 százalék vett részt, s ez az arány még nem is mondható rossznak, hiszen előtte is, ezután is elvégezhatték, illetve elvégezhetik a marxista egyetemet értelmiségeink, az egyetemen, főiskolán is folyik marxista oktatás. Az azonban már megkérdőjelezi a műveltségterjesztés ideológiai megalapozottságát, hogy ideológiai műveket mindössze 4,2, folyóiratokat pedig 2,8 százalék olvasott az interju előtti hónapokban.

Az értelmiségiek általános művelődését, mint a műveltségterjesztésben való részvétel alapfeltételét, ugyancsak sokoldaluan

vizsgáltuk, összesen tucatnyi formában való részvétel után érdeklődve. Csak néhány adat erről: szépirodalmat 58,0 százalék olvasott a felvételt megelőző három-négy hónapban, színházban 1969-70-ben 32,9, hangversenyen 7,9 százalék volt.

A megkérdezettek által megnevezett könyv, műsor stb. címek segítségével megkíséreltük meghatározni mintánk különböző csoportjainak izlésszintjét. Igényes olvasónak mindössze 35,6 százalék bizonyult, a többi művelődési ágban még ennél is kisebb a magas izlésszintbe sorolható aránya, pedig a falu közössége szempontjából nem közömbös, hogy az értelmiség, mint művelődési "minta" milyen színvonalon művelődik, és milyen műveltségterheltséget ad tovább, mint műveltségterjesztő közeg.

A népművelési tevékenységet folytató értelmiségiek között mintegy fele-fele arányban vesznek részt a szakmailag alaposan felkészültek és felkészületlenek, igényesen és kevésbé igényesen művelődők. Ennek következményei: a műveltségterjesztésben résztvevők jelentős része nem korszerű ismereteket terjeszt, nagyon gyakran hiányzik a tevékenység ideológiai megalapozása, a foglalkozások színvonala alacsony, közönsége megcsappan.

b.) A művelődéspolitikai elvek alapos ismerete és alkalmazása

Vizsgálatunk kiderítette: a falusi értelmiségiek többségének művelődéspolitikai tájékozottsága gyenge lábakon áll. Amikor javaslataikat kértük a helyi művelődési intézmények munkájának megjavítására, többségükben nem tartalmi kérdésekről (különösen nem a település gazdasági-kulturális állapotából kiinduló módon) szóltak,

hanem a szervezési problémákról, az anyagi-tárgyi feltételek megjavításáról. Hasonlóképpen igen kevesen akadtak, akik a község műveltségi szükségleteit, az egyes rétegek műveltségállapotát lényegi jegyek alapján itélték volna meg.

Kevés javaslatot tettek a megkérdezettek a művelődési otthon munkájának megjavítására. Általános szemlélet: a művelődési otthont csak a "kulturálatlanok" nevelési eszközeként tartják számon, rangon alulinak vélik, hogy ők, az értelmiségiek, mint művelendők, oda járjanak. Ez az egyik oka, hogy nem ismerik az intézmény életét, munkáját, feladatait.

A javaslatok nem kapcsolódtak a település kulturális szükségleteihez, a legfontosabb művelendő rétegek műveltségállapotához, az objektív gazdasági-társadalmi szükségletekhez, a község fejlődési perspektíváihoz. A szakműveltség terjesztését és fejlesztését a mezőgazdasági lakosság körében például alig néhány ember tartotta szükségesnek. A megkérdezett értelmiségiek szinte kivétel nélkül csak a népművelés hagyományos - előadásos - formáiban gondolkodtak.

A kapott javaslatok tehát nem terjedhettek túl a felületi jelenségek orvoslásának szintjénél. Ennek okai a mélyebb elemzéshez és általánosításhoz szükséges művelődéspolitikai ismeretek hiányán túl: viszonylag széles rétegnél hiányzik az ehhez szükséges alpműveltség, a képző intézmények nem adnak megfelelő indíttatásokat, maguk a helyi vezetők és a gazdasági szakemberek többsége sem látja a gazdaság, a politika és a művelődés összefüggéseit, kapcsolatait.

c.) A helyi sajátosságok - a műveltségi szint, az egyes rétegek, csoportok igényeinek és a gazdasági egységek szükségleteinek - alapos ismerete

A vizsgált értelmiségiek közül viszonylag kevesen ismerik alaposan a községet, ahol dolgoznak, különösen nem tájékozottak a különböző rétegek műveltségi színvonalát, kulturális szükségletét és igényét illetően. A műveltségi szintről például mindössze 29,5 százalék ítélte konkrét lényegi jegyek alapján, 46,3 százalék csak amúgy általánosságban, 24,2 százalék pedig még így sem. A mélyebb ismeretek hiányáról vall az is, hogy a helyi művelődési intézményekre (az iskolára, a mozira és a könyvtárra) csak a megkérdezettek 17,4 százaléka tett a munka tartalmára vonatkozó észrevételt és javaslatot, 58,8 százaléka semmit sem javasolt, a többiek csak a szervezési feladatokra, az anyagi és tárgyi feltételek javítására stb. korlátozták mondanivalóikat.

Ha pedig a műveltségterjesztésre hivatottak nem tudják, milyen a település lakosságának iskolázottsága, mik a követelmények a szakképzettségben, akkor nehéz vagy egyenesen lehetetlen az átadandó műveltséganyag kiválasztása, az átadás szintjének megszabása. E nélkül pedig nem létezik eredményes műveltségterjesztés.

d.) A műveltségterjesztés módszereinek ismerete

Népművelési (felnőttoktatási) módszertant tudomásunk szerint csak a népművelőképző intézményekben és néhány tanárképző intézetben tanítanak rendszeresen, kötelező érvénnyel. Ugyanakkor a népművelés minden értelmiségi feladata, erre azonban a módszer-

tani utravalót nem kapják meg sem az orvosok, sem az agrárszakemberek, sem a műszakiak. A TIT-nek ugyancsak feladata volna, hogy a már kész szakembereknek módszertani segítséget nyújtson, de az értelmiségiek között viszonylag kevés a TIT-tag, s a TIT-tagok közül még kevesebb az olyan, aki a Társulat módszertani segítségét igénybe is venné.

A pedagógusok ugyan ismerik az ismeretek átadásának módszertanát, de legtöbbször nem készítették fel a felnőttekkel való foglalkozásra. Ennek is tulajdonítható, hogy a népművelés módszereit még mindig eléggé iskolások - hisz viszonylag sok a népművelésben résztvevő pedagógus - túltengenek az előadásos formák, kevés az intenzív kiscsoportos foglalkozás, s a meglévők sem eléggé színesek, korszerűek, sokoldalúak.

A művelődési otthonok nem túlságosan gazdagon felszereltek, de - éppen a módszerbeli gondok miatt - a meglévő eszközöket sem hasznosítják népművelőink eléggé. Alig akad például kórus, nyelvtanfolyam, amely igénybe venné a magnót vagy a lemezjátszót, 33 vizsgált művelődési ház közül csak egyben használta fel a fotószakkör az epidiáskópot és a diavetítőt, hogy a tagok egymás munkáit megnézzék és megvitassák: a tévéhez alig néhány helyen kötöttek vitaszerű vagy más, az adást tovább gyűrűztető foglalkozást.

e.) Az értelmiség szabad ideje

Tapasztalataink szerint a népműveléstől háromféle foglalkozás szivja el az értelmiségiek szabad idejét: a keresetkiegészítő mellékfoglalkozás vagy melléktevékenység, a nőknél a házimunka,

végül pedig a tévé mértéktelen élvezete. A falusi értelmiségieknél leggyakrabban és legnagyobb arányban a keresetkiegészítő tevékenység egy speciális válfaja, a paraszti munka lép be.

A meginterjuváltak felének önvallomása szerint szabad idejük tetemes részét kitölti a földművelés, kertészkedés, szőlészet, a háztáji állatok gondozása. Kétségtelen, van az efféle időtöltésnek jó oldala is, az például, hogy szabad levegőn folyik, hogy edzi a testet, hogy nem torkollik szakbarbárságba, mint például a városban oly gyakori másodfoglalkozás és mellékállás. Továbbá: elképzelhető, hogy a munka jellege miatt kapcsolatok szövődnek (ha nem is barátiak, de valamiféle tapasztalatcsere jellegűek) a mezőgazdasági munkát végző értelmiségiek és a tsz-paraszatok, illetve a kellően még el nem ismert agrárszakemberek között. Az is jó, hogy egyes soványjövedelmű foglalkozási ágakhoz tartozó értelmiségiek és a nagy jövedelmű rétegek között valamelyest csökkenhet a feszültség a mezőgazdálkodásból származó jövedelem révén, hiszen nemcsak a pénzbevétel javíthatja az életszintet, hanem az a megtakarítás is, amely a háztartási kiadások rovatában jelentkezik, ha a hus-, zöldség- és gyümölcsféle megterem a ház körül.

Ennek ellenére adataink arra figyelmeztetnek, hogy ez az ugynevezett paraszti munka vonja el a legtöbb időt a szakmai és általános művelődéstől, a kulturált társasélettől, a szükséges pihenéstől és szórakozástól. A "kétlak" értelmiségi szakadatlanul ingázik - nem a város és a falu, hanem - munkahelye és háztáji gazdasága között, és éppen azoknál a csoportoknál tapasztalható ez nagyobb arányban, amelyek a szak- és általános műveltség pótlására leginkább rá volnának szorulva.

f.) A népművelői munkára való hajlandóság

A hatodik feltétel természetszerűen összefügg az eddig felsoroltakkal, függvénye a szabad időnek, a helyismeretnek, a műveltségnek, a hivatástudatnak. Kétségtelen azonban, hogy meghatározzák olyan külső tényezők is, mint például a munkahely vezetőinek hozzáállása, az e tevékenységhez fűződő anyagi és erkölcsi megbecsülés mértéke.

2. Külső feltételek

Az értelmiségiek műveltségterjesztő szerepe e második, külső befolyásoló tényezőinek szerepét is érdemes tehát egyenként szemügyre vennünk.

a.) Az anyagi és erkölcsi ösztönzők

Amikor megkérdeztük, hogy a meginterjuvált értelmiségiek milyen okból-célből kapcsolódtak be a népművelésbe, a legtöbben (a népművelésben résztvevők 51 százaléka) úgy vallottak, hogy saját érdeklődésük (hivatásuk, hobbyjuk, tanulmányaik stb.) készítette őket a népművelésben való részvételre. A következő, de már csak fele ekkora csoport (a résztvevők 29 százaléka) elsősorban a népművelő felkérésére vállalt munkát a művelődési otthonban. A harmadik csoport (a résztvevők 20 százaléka) a munkahely vezetőinek egyenes kívánságára, anyagi okokból, más külső hatásra vállalta a népművelői munkát.

Nem győződhettünk meg a feljegyzett indítékok valóságtartalmáról, s így csupán feltételezhetjük, hogy például a jövedelem nö-

velése a bevallottnál nagyobb szerepet játszik, akkor is, amikor vállalják és akkor is, amikor nem vállalják a népművelői feladatokat. Tény, hogy azokon a helyeken, ahol magasabb a költségvetési keret, több értelmiségit nyert meg a művelődési otthon igazgatója, ahol alacsonyabb, ott kevesebbet. Az is tény, hogy a népművelők aránya a legjobban fizetett, illetve a legkedvezőbb mellékjövedelmet biztosító szakmákban a legalacsonyabb (orvos, agrármérnök, műszaki stb.), s a kevésbé jól fizetett foglalkozási ágakban a legmagasabb (pedagógus, szakoktató stb.). A népművelésnek elviselhetetlen konkurrenciát jelent napjainkban már a viszonylag kis jövedelmet hozó pedagógusi illetményföld is, hát még a magánpraxis.

Ugyanakkor azonban az erkölcsi megbecsülés is minimális. A helyi vezetők, a munkahelyi irányítók a legritkább esetben veszik tekintetbe - akár az előreléptetésnél, akár a fizetések megállapításánál vagy akár a dicséretnél -, hogy egy-egy beosztott értelmiségi tesz-e valamit a község műveltség szintjének emeléséért.

b.) Szervezés, kiválasztás, felkérés

Népművelőink nemigen igyekeznek a hiányzó tiszteletdíjkereteket személyes közeledésükkel pótolni, még azoknál az értelmiségi csoportoknál sem, amelyeknek bevonására feltétlenül szükség volna. Bizonyos csoportok, például az egészségügyiek, a magas jövedelmük legalább kétszer többen (9-11 százalékban) vallották, hogy a művelődési otthon igazgatójának egyenes felkérésére vállaltak népművelői feladatot, mint az átlag. Ugy véljük, a

művelődési otthon igazgatói egyrészt függő viszonyuk, másrészt presztizisztisztetük következtében elsősorban a funkcionáriusok, másodsorban a magas jövedelműek, harmadsorban a legkézenfekvőbb feladatokra (pl. az egészségügyi ismeretterjesztésre) alkalmas szakemberek közül választják ki azokat, akiket felkérésükkel meg-tisztelnek. A műszakiak, az agrárszakemberek szinte teljesen ki-maradnak, holott nélkülük nem remélhetjük, hogy a népművelés is-mert féloldalassága - a művészeti-társadalomtudományi ág tulzott kiterébélyesedése a természettudományi-technikai-szakmai ág ro-vására - megszűnjön.

Joggal hiányolta a népművelő közeledését az egyetemet vég-zettek, tehát a legkvalifikáltabb szakembereknek majd egy negyede, mondván, hogy őket még csak meg sem kísérlik bevonni a művelődé-si otthonok munkájába! A szakoktatók - akik egytől-egyig magas szinten képzett agrárszakemberek, emellett a műveltség átadásának módszereit is megtanulták - ugyancsak 25 százalékban vallották, hogy várják a művelődési otthon vezetőjének közeledését, ugyanakkor ez utóbbiak arról panaszkodtak, hogy nem megy a szakmai ismeret-terjesztés!

Visszatérve a kiinduláshoz, hogy milyen indítékok szabá-lyozzák az értelmiségiek művelődési otthonbeli népművelői tevé-kenységét, megállapíthatjuk, hogy a számbajjövő feltételek többé-kevésbé alárendeltek a hivatásos népművelő személyiségjegyeihez ké-pest. A 12 községet egyenként szemügyre véve ugyanis azt látjuk, hogy azonos adottságokkal, azonos számu és képzettségű értelmisé-givel, azonos felszereltségű és költségvetésű művelődési otthonnal

és hasonló vezető garnitúrával rendelkező falvak értelmiségiének népművelői aktivitása nagy mértékben különbözik, attól függően, hogy a művelődési otthon vezetője tekintélyes, koncepciózus, pártos, bátor, nem utolsó sorban jól képzett és szervezni tudó népművelő-e vagy sem. A többi feltétel is jelentős. De a hivatásos népművelő, így vagy úgy, megváltoztathatja e feltételeket, az objektíveket és a szubjektíveket egyaránt. Szerencsés esetben a katalizátor szerepét tölti be, máskor hatástalanítja még a legjobb adottságokat is.

Kétségtelen, hogy az értelmiségiek egy része tudatosan távol tartja magát a művelődési otthontól, mondván, hogy "az csak az alacsonyabb műveltségű, egyszerű embereknek nyújthat valamit." Ennek a hiedelemnek gyakran alapja is van, mert művelődési otthonaink vezetői közül jónéhányan elmulasztják, hogy az értelmiséggel ne csak mint esetleges segítőtársakkal, hanem mint művelődőkkel is számoljanak. Értelmiségi klub, magasszintű programok, igényes szórakoztatás, jól szervezett társasélet - mindez "becsá-bíthatja" az értelmiséget, s könnyen lehet, hogy az, aki művelődni, szórakozni, beszélgetni jött be, az már mint műveltségterjesztő távozik.

c.) A helyi irányítás

Az irányítás hatékonysága nagy mértékben függ az irányítók - a község és a munkahelyek vezetői - hozzáértésétől, felkészültségétől, művelődéspolitikai vértettségétől. A képzettségi szint azonban csak az egészségügyiekénél, a szakoktatóknál és az agrár-

szakembereknél megfelelő, a pedagógusok között az egyetemet és főiskolát végzettek aránya 65, a műszakiaknál csak 42,4, a községi vezetőknel pedig mindössze 16,7 százalékos. Ez utóbbiaknál a legfeljebb nyolc általánost végzettek aránya 33,3 százalék. A helyi tanácsok önállóságának növekedése, a párt- és állami irányítás, ellenőrzés fokozása, a demokratizmus erősítése és a népművelés irányítása, ellenőrzése a községi vezetők többségének alacsony szak- és általános műveltsége miatt falvaink egy részében szinte lehetetlen. Megállapításunk különösen érvényes a vizsgált hajdúi községekre, amelyeknek vezetői csak 8 százalékban végeztek felsőfoku tanulmányokat (Baranyában az arány 28,1 százalék), 43,5 százalékuk legfeljebb a nyolc általánosig jutott el (Baranyában 18,8 százalékuknak van csak ilyen alacsony végzettsége).

Az iskolázottság arányaiból eredő gyanunk megerősödött, amikor azt vizsgáltuk, hogy a községi vezetők mit javasoltak a helyi művelődési intézmények - az iskola, a könyvtár, a művelődési otthon és a mozi - munkájának megjavítására, hiszen e javaslatok kifejezték az irányítással és ellenőrzéssel megbízottak művelődéspolitikai szemléletét, felkészültségét. Az adatok aggasztóak: a négy művelődési intézmény munkájának megjavításáról a községi vezetők nem egészen negyven százalékának volt csak véleménye. De e vélemények többsége is periférikus jellegű, s azt tükrözi, hogy a vizsgált községek tényleges irányítóinak jelentős része nem képes mélyen elemezni, megragad a sablonokban, nem gondolkodik a sajátos helyzetnek megfelelő új módszereken, nem tud távlatokban tervezni. Mindez hatványozottan vonatkozik a kulturális szférákra. Ezt azonban érzik a helyi értelmiségiek is.

Következtetések:

Mindezek alapján - elsősorban a falusi értelmiségre vonatkoztatva, de a városiakra is többé-kevésbé érvényes módon - megállapíthatjuk:

1. A művelődési otthon szervezésén kívüli népművelői tevékenységben a vizsgált községekben az értelmiségiek 30 százaléka vesz részt. Az arány másutt sem jobb, sőt rosszabb. Ez a tevékenység kétharmad részben előadások tartásában, ezen kívül szervezésben és ellenőrzésben merül ki. A művelődési házon kívül nemigen folyik aktivizáló-intenzív népművelői foglalkozás, holott ez - akár a tsz-ekben folyó szaktanfolyamokon, akár a pártoktatásban - eredményesebb lehetne, mint a hagyományos. E munka tartalma főként egészségügyi felvilágosítás és pártpropaganda. Nagyon alacsony a résztvevők aránya a szakműveltséget és a technikai ismereteket terjeszteni hivatott szakemberek körében, ami viszont azt mutatja, hogy a vizsgált helyek többségében a művelődési házon kívül sem folyik jelentősebb szakmai képzés népművelői módszerekkel. Az előadók jelentős része - az egészségügyieket kivéve - alacsony iskolázottságu, szakmai továbbképzésben sem vesz részt. Az előadások java részének témája és színvonala nem követi az igények és a társadalmi szükségletek fejlődésvonalát, az előadók többségének felkészültsége szakmailag is, módszerbelileg is elmarad a követelményektől, nem a legképzettebbek foglalkoznak - az egészségügyieket kivéve - a népműveléssel a művelődési otthon szervezésén kívül, s végül a tevékenység nem a helyi szükségletnek megfelelően

tervezett, nincs összehangolva a gazdasági egységek, társadalmi szervezetek és a művelődési intézmények között.

2. A falusi értelmiségiek TIT-szervezettsége alacsony, mindössze 16,2 százalékos. Még ennél is kisebb azonban a valóban aktív TIT-tagok aránya. Sokan akadnak, akiknek egyedüli tevékenysége a tagdíjfizetés. Kevés a technikai ismereteket terjeszteni tudó TIT-tag, ez a szakmai-technikai ismeretterjesztés volumenét szűkíti. Ugy tűnik, nem annyira a szakmai vagy az ideológiai-politikai továbbképzésben való részvétel adja a TIT-be a belépőt, a magukat állandóan továbbképzők ugyanis alig-alig szerepelnek magasabb arányban a TIT-tagok között, mint a többiek. Tervezett, a szükségleteknek és az igényeknek megfelelő tagszervezés egyik községben sem folyt.

3. A művelődési otthon szervezésében folyó népművelésben való részvételi arányok községenként erősen változnak. A művelődési otthon szervezésében a meginterjuváltak 25 százaléka végez népművelői tevékenységet. A művelődési otthoni népművelők egy része azonos a művelődési házon kívüli népművelői tevékenységet folytatókkal. A résztvevőknek csak 14,7 százaléka valóban aktív, elég magas arányban akadnak olyanok, akik csak szervezéssel vagy - hivatali kötelességből - ellenőrzéssel foglalkoznak. A falusi értelmiségiek között még jócskán akadna beszervezhető, s hogy ezek potenciális népművelőből valóban népművelőkké lesznek-e, az elsősorban a hivatásos népművelőktől függ. A népművelőknek az eddigieknél inkább az értelmiségiek elébe kellene menniök, különösen a technikai szakembereket kellene felkérniök a tevékenyebb közreműködésre.

4. A népművelésben való részvétel rendszeressége tartalmi kérdés. A folyamatosság egyben a közönség megismerését is lehetővé teszi. A vizsgált értelmiségiek 10,2 százaléka tartozik csak a rendszeres népművelők közé, ezeknek többsége intenzív foglalkozásokat vezet. Az alkalmiak inkább egyes előadásokat tartanak, egymástól elszigetelt programokban vesznek részt. A művelődési házban tevékenykedő rendszeres népművelők legmagasabb arányban a pedagógusok között található, kicsiny az agrárszakembereknek, a műszakiaknak és az egészségügyieknek a részvételi aránya. Ez az aránytalanság tartalmi torzulásokat tükröz: a művelődési otthonokban nem folyik megfelelő intenzitással szakképzés, a természettudományos ismeretek terjesztése háttérbe szorul, a művelődési otthonok és a gazdasági egységek kapcsolata rendkívül laza.

5. Sokan lépnek a művelődési házakban dobogóra, akik sem az ehhez szükséges alapműveltséggel, sem a permanens művelődés adta tudástöbblettel nem rendelkeznek. Ugyanakkor minden községben, minden foglalkozási ágban sok jól képzett értelmiségi akad, akít a népművelésbe nem vonnak be. Az intenzív formákban résztvevők - a szakkörök, klubok, művészeti csoportok stb. vezetői - képzettségük, sok közöttük a nő és a fiatal. Lehetséges, hogy a jelzett kategóriák egészséges érdeklődésén és aktivitásán túl ez annak is köszönhető, hogy ezekért a kevésbé jól fizető elfoglaltságokért nem folyik olyan versengés, mint a jövedelmezőbb mellékereseti forrásokért, például az előadásokért. Az intenzív foglalkozások vezetői között nagyobb arányban akadnak művelődőbb, igé-

nyesebb, magas izlésszintű értelmiségiek, mint a többiek körében. Alig akad viszont köztük olyan, aki szakmai és még kevesebb, aki ideológiai műveket olvasott volna a vizsgálatot előző hónapokban. Az ideológiai érdeklődés hiányának is tulajdonítható, hogy a szakkörök és művészeti csoportok munkájából többnyire hiányzik az ideológiai elemzés.

6. A falusi értelmiségiek népművelésben való részvételéről általában megállapíthatjuk: a részvétel mértéke aszerint nő, vagy csökken, ahogyan más elfoglaltságok engedik. A mezőgazdasági melléktevékenység, vagy a tévézés például jóval kevésbé "összenyomható" két szabadidő-tevékenység.

7. A részvételi arányokból le kell szűrünk: a falura háruló gazdasági, társadalmi, kulturális feladatok, valamint a falu dolgozóinak jelenlegi tudati elmaradottsága között feszülő ellentmondást falusi értelmiségieink - mai felkészültségükkel és aktivitásukkal - megszüntetni, de még enyhíteni sem igen tudják. E feladathoz a falu értelmiségieinek, vezető állásuainak szoros összefogására, gondos tervezésére, komplex együttműködésére volna szükség, és természetesen a népművelői munka anyagi, erkölcsi megbecsülésére is.

8. Ugyanakkor a művelődési otthonról, felszereltségétől, anyagi ellátottságától függ, hogy az értelmiségiek kifejthetik-e aktivitásukat az intézményen belül, vagy pedig más alkalmakat, kereteket kell-e keresniök ahhoz, hogy községük dolgozóinak szak- és általános műveltségét hivatali kötelességeiken túl is fejleszthessék. Népművelőink jelzései szerint elsősorban a tiszteletdíj rovaton lé-

vő összegek szabják meg a szervezhető programok számát és jellegét, ezzel a népművelésben résztvevő értelmiségiek számát és összetételét is.

9. Az előbbivel szorosan összefügg, hogy a helyi gazdasági és társadalmi egységek, szervezetek milyen mértékben támaszkodnak a művelődési otthonra és milyen mértékben támogatják azt. Tapasztalataink szerint rendkívül fontos, hogy az értelmiségiek belső indítatásukon, anyagi ösztönzésükön túl munkahelyiük vezetőitől is kapjanak biztatást a népművelői munkához.

10. És végül - csak a legfontosabb tényezőkről szólva - a népművelő személyiségétől is függ, nem egyszer döntő mértékben, hogy mozgósítani tudja-e a helyi értelmiségieket. A művelődési otthon vezetőjének műveltsége, szervező készsége, baráti kapcsolatai, diplomáciai érzéke, türelme stb. esetleg több eredményt hozhat, mint a kimeríthetetlen tiszteletdíj-keret.

Összefoglalásunk summája: az utóbbi 20 esztendőben számbelileg megsokszorozódott, szakmailag is differenciálódott falusi értelmiségiek csak részben felelnek meg a szakmai követelményeknek, magas százalékban nem tartanak lépést a szakma, a tudomány, a technika haladásával, ideológiai érdeklődésük, általános művelődésük szintje igen sokuknál alacsony, műveltségterjesztő szerepet, szoros hivatali kötelezettségükön túl, csak nagyon kevesen vállalnak, ezért a falu többi dolgozójára gyakorolt hatásuk mélyen a kívánalmak és a lehetőségek alatt marad.